

Бірінші бесжылдық жылдарында Қазақстандағы өнеркәсіптің дамуы, темір жол құрылысының өркен жаюы, жаңа колхоздар мен МТС-тердің, совхоздардың құрылуы және халық шаруашылығының барлық саласындағы ілгерілеушілік республикалық басқару органдары тарапынан тікелей барлық ауданға жетекшіліктің қиын соғатындығын көрсетті. Бір сөзбен айтқанда, ауқымды істерді жүзеге асыру, жан жақты басқаруды жетілдіру, әрі бағыт беру үшін республикалық органдар мен аудандар арасында партия және совет органдарын шоғырландырған дәнекерші буынның қажеттігін алға тартты. Осындай дәнекер, әрі тірек пункттері облыс болатын еді. Сондықтан БК(б)П Орталық Комитеті 1932 жылдың қаңтарында Қазақстанда облыстар ашу қажет деп шешті.

ҚАРАҒАНДЫ - ОБЛЫС ОРТАЛЫҒЫ

Қазақ ОАҚ-нің 1932 жылғы 20 ақпандағы VIII шақырылған 2 сессиясының шешімімен Қазақстан аумағында 6 облыс құрылды. Ол Шығыс Қазақстан, Қарағанды, Оңтүстік Қазақстан, Ақтөбе, Батыс Қазақстан және Алматы облыстары еді. («Советская степь» 22.02.1932 ж.). Бұл шешімді Бүкілресейлік Орталық Атқару Комитетінің Президиумы сол жылдың 10 наурызында бекітті. Әр облыстың құрамына орташа алғанда 17-20 екімшілік аудан енді.

Міне, осы алты облыстың бірі орталығы Петропавл қаласы болған Қарағанды облысы еді.

Оған кейінгі Солтүстік Казак-стан, Ақмола, Көкшетау, Қарағанды, Жезқазған облыстарының аумақтары түгелге жуық, ішінара Қостанай облысының бірқатар өңірі енген.

Орталығы Петропавл болған Қарағанды облысының құрамында қазіргі елді мекендерімізден Жаңаарқа, Нұра, Тельман және Шет аудандары ғана болды. Қарқаралы өңірі сол 1932 жылы орталығы Семей қаласы болған Шығыс Қазақстан облысына қарады. Тек аймақтың дамуы жаңа деңгейге көтеріліп, біртектес өңірлердің басын қосу қажеттігі туғанда 1934 жылдың 4 шілдесінде дербес Қарқаралы округі құрылған. Ол Қарағанды болысынан бөлек болды. Орталығы Қарқаралы қаласы болып белгіленген округтің құрамына Орталық Қазақстанның далалы аймақтары, мал шаруашылығын дамытуға қолайлы өңірлері енді. Атап айтқанда, бұған дейін Шығыс Қазақстан облысының құрамында болған Баянауыл, Қарқаралы, Қу аудандары, Қарағанды облысынан Жаңаарқа, Шет аудандары (Шет ауданы 1933 жылдың 22 ақпанында Алматы облысы құрамынан шығарылып, Қарағанды облысына қосылған), Алматы облысынан Қоңырат ауданы - барлығы 6 аудан Қарқаралы округін құрған. Баянауыл ауданының орталығы Баянауыл селосы, Жаңаарқа ауданының орталығы Атасу селосы, Қоңырат ауданының орталығы Ақтоғай селосы, Қу ауданының орталығы Егіндібұлақ селосы, Шет ауданының орталығы Ақсу-Аюлы селосы болды. (Справочник по административно-территориальному делению Казахстана, А-А., 1959). Округтің құрылғандығын Бүкілресейлік ОАК 1934 жылдың 20 шілдесінде бекіткен.

Сөйтіп Қазақстанда 1934 жылы өзіміз жоғарыда атаған 6 облыспен бірге 2 округ болды. Оның бірі Қарқаралы округі болса, келесісі 1933 жылдың 1 шілдесінде Батыс Қазақстан облысының құрамындағы аудандардан құрылған Гурьев округі еді.

1936 жылдың 29 шілдесінде Бүкілресейлік ОАҚ-нің қаулысымен Қазақстанда жаңа облыстар ашылды. Ақтөбе облысының құрамынан Қостанай облысы бөлініп шықты. Сондай-ақ осы қаулымен Қарағанды облысынан Солтүстік Қазақстан облысы бөлінді. Қарағанды облысының орталығы 1934 жылдың ақпанында қала мәртебесіне ие болған, индустрия орталығына айналған Қарағанды қаласына көшірілді, ал Петропавл қаласы жаңадан ашылған Солтүстік Қазақстан облысының орталығы болып қалды. Осы қаулымен Қарқаралы округі де таратылды. Оның құрамындағы аудандар селолық Советтер ретінде Қарағанды облысының құрамына енді. Әкімшілік-аумақтық жаңа бөлініске байланысты бұрынғы Қарағанды облысына қараған Пресногорск ауданы жаңадан ашылған Қостанай облысының құрамына берілді. Солтүстік Қазақстан облысының құрамына 16 аудан өтті. Ал Оңтүстік Қазақстан

облысының құрамында болып келген Карсақбай ауданы Қарағанды облысына қарады. Сөйтіп, орталығы Қарағанды қаласы болып, 1936 жылдың жазында құрылған Қарағанды облысының құрамына Ақмола, Нұра, Вишневск, Новочеркасск, Еркіншілік, Корғалжын, Тельман, Карсақбай аудандары мен Қарағанды қаласы, Жаңаарқа, Шет, Коңырат, Қу, Баянауыл, Қарқаралы және Прибалхашстрой селолық советтері енеді. (Справочник по административно-территориальному делению Казахстана. А.-А., 1959).

1939 жылғы қыркүйекте Қарағанды облысы құрамынан Ақмола (кейінгі Целиноград) облысы бөлініп шықты. Ал 1973 жылдың 10 наурызында Жезқазған облысы жеке отау болып бөлінді. 1977 жылы 3 мамырда Қазақстан Республикасы Президентінің Жарлығымен Жезқазған облысының аумағы қайтадан Қарағанды облысына қосылды.

Облыс орталығының Қарағанды қаласына көшірілуі өңірді одан ері дамытуға, басқару аппараттарының өмірге келуіне мұрындық болды. Бұған дейін өндірісті өңір саналып, жерасты мол байлығын алуға баса көңіл бөлініп, жаңа шахталар, завод-фабрикалар бой көтеріп, әлеуметтік-мәдени ошақтарының қатары күн санап өсіп келе жатқан өндіріс ошағы, ендігі жерде ірі әкімшілік орталыққа айналды.

Каланың 300 мың тұрғынға арналған бірінші бас жоспарын Мәскеудің жобалау институты 1938 жылы жасады. Облыс орталығы негізінен осы жоспарға сәйкес салынды. Қоғамдық және мәдени мекемелердің ғимараттары, көп пәтерлі тұрғын үйлер салына бастады. Аз мерзім ішінде қаланың тұрғын үй қоры 412 мың шаршы метрге дейін өсті.

Қазақ КСР Жоғарғы Кеңесі Президиумының 1938 жылғы 29 маусымдағы қаулысымен Қарағандыда үш аудан құрылды, олар: орталығы Киров атындағы шахта поселкесі болып табылатын Киров, орталығы Жаңа қаладағы Ленин және Ескі қаладағы Сталин аудандары еді.

Қарағандының облыс орталығы мертебесін алуы оның мәдени өміріне тың леп әкелді. Соның ішінде осы жылдары өмірге келген Қарағандыдағы радиокомитеттің қазақ хоры республикамыздағы тұңғыш профессионал ұлттық көркемөнер ұжымдарының бірі болғанын айту керек. В.Орловтың жетекшілік етуімен құрылған қазақ хоры 1933 жылдан 1947 жылға дейін жұмыс істейді. Ұжым 18-20 адамнан тұрған, оның қатарында халық таланттары З.Жұбатова, Қ.Байжанов, солистер Қ.Мұстафин, Ж.Қартабаева, Қ.Бабақов, домбырашы Баязитов, қобызшы Д.Мықтыбаев тәрізді басқа да көптеген өнерпаздар болды. Хор Алматы және Мәскеу қалаларында болған республикалық және бүкілодақтық байқауларға әлденеше рет қатысады.

Бүгінде барша елімізге танымал С.Сейфуллин атындағы облыстық қазақ драма театрының да іргетасы сол жылдары қаланған. 1936 жылы ұжымға профессионал театр атағы берілді. Оған орайлас К.Станиславский атындағы орыс драма театры да өмірге келді. Ақын Тайжан, артистер Қ.Байжанов, Ж.Шашкина, З.Жұбатова, М.Сүртібаев, Ж.Тоғандықов және басқалары 1936 жылғы Мәскеуде өткен қазақ әдебиеті мен өнерінің онкүндігіне қатысты. Одан өнерпаздарымыздың тамаша табыспен оралғаны тарихтан белгілі.

Қарағанды топырағында тұңғыш дыбысты фильм шахтерлердің орталық клубында 1935 жылдың 20 сәуірінде көрсетілсе, сол жылы қаладағы алғашқы «Қазақстан» кинотеатры ашылды. Облыста кітапхана қызметінің бұқаралық түрлері осы жылдардан бастап өріс алды. Меселен, 1937 жылы жұмысшылардың орталық клубында Қарағандыдағы тұңғыш едеби кеш өтіп, оған қазақтың белгілі жазушылары мен артистері қатысты.

Өндіріс ошақтары онсыз да дамудың даңғыл жолына түссе, қала атанғанына небары екі жылдан сел асқан Қарағандының облыс орталығы мәртебесін иеленуі халық ағарту, денсаулық сақтау салалары тәрізді, өңірдің мәдени өміріне де осылайша тың серпіліс әкелді. Қарағанды қаласы шын мәнісінде іргелі өнер ошағына айнала бастады. Бір кездегі шағын көлемде қалалық газетретінде жарық көрген басылымдар облыстық газеттерге айналды. Бір сөзбен айтқанда Қарағанды қаласының жаңадан құрылған Қарағанды облысының орталығы болуы оның ендігі күнде бір бағытта ғана емес, жан-жақты, түрлі салада дамып, одан ері өсіп өркендеуіне мүмкіндік берді.

Аман Жанғожин,
Ермағамбет Лұқпан.

СУРЕТТЕ: қарағандылық өнерпаздар (солдан оңға қарай) Жабай Тоғандықов, Қали Байжанов, ақын Доскей Әлімбаев және Забира Жұбатова.